

Rondblik

Bezinning rond de ambten

A.N. Hendriks

Eind vorig jaar was er weer een zgn. kerkenradendag te Zwolle. Dit keer stond een bezinning op de ambtelijke structuur, zoals onze kerken deze kennen, op het programma. Ambtsdragers voelen zich vaak overbelast. Tegelijk klinkt de roep om meer taken te delegeren. Is er niet het ambt van de gelovigen? Schenkt de Geest niet vele gaven, die meer dan tot op heden dienen ingeschakeld te worden? Is met de ambtsleer zoals die al eeuwenlang vigeert in gereformeerde kerken, alles gezegd? Kunnen wij naar een nieuwe opzet toe, die beter aansluit op een moderne tijd?

Aan de bezinning werd leiding gegeven door drie sprekers: de hoogleraren C.J. de Ruijter en M. te Velde, en de directeur Steunpunt Gemeenteopbouw, M. van Dongen. Hun referaten zijn gepubliceerd via internet. Ik wil hier enkele kanttekeningen plaatsen bij wat betoogd werd. Het lijkt me belangrijk dat ook in ons blad iets over deze referaten gezegd wordt. Het gaat om de ambtelijke dienst. Dan zitten wij meteen in het hart van ons kerkelijk leven.

Professor C.J. de Ruijter

Graag wil ik onderstrepen dat ik mij in veel wat professor De Ruijter naar voren brengt, kan vinden. Belangrijk is dat hij benadrukt dat *Christus* de ambtsdragers aan de gemeente geeft. Nu in onze dagen vele theologen het ambt uit de gemeente zien opkomen, is het zeer te waarderen dat De Ruijter op dit punt krachtig de gereformeerde ambtsleer bijvalt. Het ambt staat voor het geheim van de kerk: zij is van haar Heer. Daaraan herinnert ons het ambt. Het is erop gericht de toegang tot Christus open te houden. Tegelijk waakt het ambt over de geestelijke integriteit van de kerk. Het zorgt ervoor dat de kerk kerk blijft. Je kunt de gemeente 'draagster van de bedoelingen van de kerk' noemen, als maar duidelijk is, dat de gemeente dat is *in relatie* tot het ambt. Van hieruit beklemtoont De Ruijter dat ambtsdragers onmisbaar zijn voor de kerk van Christus. Wanneer De Ruijter spreekt over de *schriftgegevens*, wijst hij op het 'fragmentarische en weinig samenhangende' daarvan. Hier heb ik meer moeite bij wat hij stelt. Ik vind dat hij de schriftgegevens wel wat minimaliseert. We komen 'de oudsten' tegen (Hand. 14:23; Tit. 1:5). Op dit punt is er volgens De Ruijter sprake van een 'normatieve trend'. Maar over de diakonen wordt veel minder duidelijk gesproken. Blijkens 1 Timoteüs 3 fungeerden er diakonen, maar 'hun taak wordt nergens in het Nieuwe Testament duidelijk'. Ik meen dat er over hun taak best wel wat te ontdekken is in het Nieuwe Testament. Dat deze broeders de naam *diakonoi* (dienaren) dragen, zegt al iets. Het woord 'dienen' (*diakonein*) wordt in Handelingen 6:2 in verband met de 'tafels' gebruikt. Deze 'tafels' hadden hun plaats in het dienstbetoon aan behoeftige broeders en zusters. De 'zeven' broeders krijgen een functie met betrekking tot het 'bedienen der tafels' (vgl. Hand. 6:3: 'deze taak').

Hier ontvangt het woord 'dienen' al een bijzondere toespitsing: het gaat om een dienen in de hulpverlening. Dit toegespitste gebruik vinden we ook in Handelingen 11:29, waar gesproken wordt over het 'dienstbetoon' (*diakonia*) jegens de broeders die in Judea woonden (vgl. 2 Kor. 8 en 9, waar Paulus het hulpbetoon van de Korintiërs kortweg typeert als 'dienst' (*diakonia*)). Ligt het niet voor de hand om ook in de benaming *diakonoi* in Filippenzen 1:1 en 1 Timoteüs 3:8 een zelfde toegespitst woordgebruik aan te nemen? Het gaat dan om broeders die zich bijzonder bezighouden met *hulpbetoon*.

Een aanwijzing dat dit inderdaad het geval is, vinden we in 1 Timoteüs 3:8: de diakenen moeten niet uit zijn op 'winstbejag'. Dat Paulus dit juist bij de *diakonoi* vereist, wijst erop dat zij blijkbaar met aardse goederen omgingen.¹

Wanneer De Ruijter stelt dat Paulus 'geen centraal bestuurscollege' kent, doet hij geen recht aan 1 Timoteüs 4:14. J. van Bruggen zegt dat Paulus hier een woord gebruikt (*presbuterion*) dat een 'college' of 'raad' van oudsten aanduidt (vgl. Luc. 22:66; Hand. 22:5, waar dit woord het Sanhedrin aangeeft).² In de apostolische kerk komen wij al een ambtelijk college tegen, dat leiding geeft aan de gemeente.

Ik mis voorts een (korte) verwerking van 1 Timoteüs 5:17, waar we toch wel ook oudsten genoemd zien die als speciaal werkterrein hebben de prediking en het onderwijs. In dit verband is ook te wijzen op Efeziërs 4:11: 'de herders en leraars', waarbij het ene lidwoord erop duidt dat het om één groep van ambtsdragers c.q. functionarissen gaat. Juist deze twee teksten hebben eeuwenlang een rol gespeeld wanneer het gaat om onze dienaren des Woords terug te vinden in het Nieuwe Testament.

Terecht stelt De Ruijter dat we in ons denken over het ambt moeten uitgaan van het lichaam van Christus. De ambtsdragers functioneren als 'pezen en banden' (vgl. Ef. 4:16) in dat lichaam. Het is het lichaam van *Christus*. Dat impliceert dat we altijd moeten beginnen bij Christus zelf. Daarbij ligt het accent niet op de status van het ambt, maar op het dragen van het ambt, het functionele: men draagt het ambt om Christus te dienen.

M. van Dongen

De directeur Steunpunt Gemeenteopbouw stelt kritische vragen bij de ambtelijke praktijk. Vragen die soms best tot nadenken nopen. Merkwaardig vind ik dat hij stelt, dat de toerusting van de gemeente door de ambtsdragers in onze kerken 'ondergesneeuwd lijkt te zijn'. In het Nieuwe Testament ligt volgens hem niet de nadruk op opzicht en tucht, maar op toerusting (vgl. Ef. 4:12). Het lijkt me een foutief contrast. Het opzicht is wezenlijk voor de oudsten (Hand. 20:28), want zij hebben de kudde te 'hoeden' (1 Petr. 5:2). Dit opzicht behelst ook geestelijk leiding geven (1 Tim. 5:17, vgl. 1 Tim. 3:5). Dit alles is *samen te vatten* in het woord 'toerusten'. Met hun 'opzicht', 'leiding', 'onderwijs', 'leren' rusten de oudsten de gemeente toe tot dienstbetoon.

Ik heb de indruk dat Van Dongen verkeerd taxeert. Niet de toerusting lijkt ondergesneeuwd in onze kerken, maar eerder het opzicht. Ik verwijs naar wat ik al in ons blad schreef naar aanleiding van de bekroonde bijdragen op de prijsvraag van het blad DIENST.³

Meer lijkt me ter zake wanneer Van Dongen spreekt over 'veel verschraling binnen het ambt'. Het blad DIENST put zich al jaren uit in adviezen hoe je het werk moet organiseren en vorm moet geven. Maar ik mis te veel de toerusting uit de *praktijk* van de *godsvrucht*. Onze jonge ambtsdragers hebben het zo nodig wijs te worden in de Schrift en het leven (en de beleving) van Gods kinderen. Wat het laatste betreft: daarvoor kun je uitnemend terecht in onze belijdenisgeschriften. Ik verwijs graag naar de samenvatting die deputaten voor het gesprek met de CG-kerken daarvan gaven.⁴

Professor M. te Velde

Het betoog van professor Te Velde beoogt een perspectief te ontwerpen voor onze ambtsdragers in de 21^e eeuw. Treffend vind ik dat nota bene de hoogleraar Gemeenteopbouw zich afvraagt of wij met al onze vernieuwingen werkelijk verder gekomen zijn. We zijn in onze oude denkpatronen blijven hangen en zitten soms zo vast in de gegroeide situatie. Volgens Te Velde is het trefwoord 'vernieuwing' van kerk en ambt. Maar dan in de zin van terugkeer naar de Here en de intieme omgang met Hem. Het gaat om een 'gelovige bijbelse spiritualiteit'.

Die omgang vinden we in wat Te Velde noemt 'de woestijn'. Daarmee bedoelt hij: 'dat je alles wordt afgenomen, dat je alles moet loslaten, zodat je alleen met God, oog in oog, hart tot hart met God, en ook alleen met elkaar overblijft. Al het verworvene, het aangekoekte en vastgeroeste, ook

al je eigen ontwikkelde visies en idealen, alles loslaten.’ Volledige overgave aan God. ‘Je niet vasthouden aan wat je bereikt hebt, de instituten, de structuren, systemen, geschriften, vertrouwde codes en riedels. Op zichzelf is daar vaak niets mis mee. Maar ze worden zo gauw tot “hebbelikheden”, tot steunpunten in wat we zelf al bereikt hadden.’ Wanneer we zo alles radicaal kwijtraken, is er genade in de woestijn: uit Hém nieuw leven, vitaliteit, elan en visie voor ons kerkelijk en ambtelijk leven ontvangen. We zijn bang om die woestijn in te gaan en alles uit handen te geven. ‘Onze kerkelijke cultuur is heel sterk een beheersingscultuur. Ik ben er zelf ook zo één. Heel moeilijk om dan met niets in je handen opnieuw te beginnen.’

Ik begrijp niet goed wat de professor met dit alles concreet bedoelt. Vooral met dat ‘met niets in je handen opnieuw beginnen’. Wij hebben toch - door Gods genade - veel mogen ontvangen in het onderwijs van de reformatoren? Daarbij, zegt onze belijdenis niet: ‘Wij geloven dat deze ware kerk geestelijk geregeerd moet worden op de manier die *onze Here ons in zijn Woord geleerd heeft. Er moeten dienaren of herders zijn...*, ook opzieners en diakenen, om met de herders een raad van de kerk te vormen’ (art. 30 NGB)? Moeten wij deze ‘structuren’ ook loslaten?

Wanneer Te Velde dit zou menen, dan staat wat hij beoogt, op gespannen voet met wat wij in onze confessie belijden. Hoe kun je nu met ‘niets’ beginnen, terwijl onze belijdenis zo duidelijk zegt dat de Here wil dat er drie soorten van ambtsdragers zijn? Er kunnen zaken zijn ‘aangekoekt’ en ‘vastgeroest’, maar wat artikel 30 belijdt, mag daar toch niet toe gerekend worden?

Deze vraag komt des te sterker bij mij op doordat Te Velde zegt: ‘Als we het ménen, dat het Nieuwe Testament geen blauwdruk biedt voor de kerkinrichting, dan moeten we de kerkinrichting zoals die in de 16e eeuw als de toentertijd best denkbare is ontwikkeld niet gaan “vereeuwigen”, daar niet een status aan gaan verlenen alsof God het alleen maar zo wil. We mogen rustig eens de denkoefening doen, dat we in gedachten even weer bij punt nul beginnen.’

Gelukkig valt het wel mee wanneer de hoogleraar dan enige denkoefeningen doet. Maar dat neemt niet weg dat ik toch met vragen blijf zitten omtrent dat met ‘niets’ beginnen. Wat die denkoefeningen betreft, Te Velde benadrukt dat elke ambtsdrager zich primair verantwoordelijk moet weten jegens de Here. Bij ons lijkt het alsof het eigenlijke ambt is ‘kerkenraadslid’ te zijn. Het zwaartepunt moet niet in de kerkenraad, maar in ieders ambtelijk werk liggen. Het is zeker waar dat de ambtsdrager een persoonlijke verantwoordelijkheid draagt. Maar even waar is dat onze belijdenis zegt dat de geestelijke regering van de kerk *collegiaal* dient te geschieden.⁵ Artikel 30 NGB stelt dat er opzieners en diakenen moeten zijn ‘om met de herders een raad van de kerk te vormen. *Op die manier* moeten zij de ware godsdienst onderhouden en zorgen dat de ware leer voortgang heeft, dat de overtreders op geestelijke wijze gestraft en in toom gehouden worden, en dat de armen ... geholpen en getroost worden....’ Ik kan het niet anders zien dan dat aan de kerkenraad de zorg over de gemeente is toevertrouwd. En dat elke ambtsdrager op de wijze van zijn ambt aan die zorg gestalte geeft. Het zwaartepunt blijft dan liggen in de *gezamenlijke* verantwoordelijkheid en het *gezamenlijke* overleg.

Doordat Te Velde het zwaartepunt verlegt, bepleit hij het creëren van een ‘kern-kerkenraad’, bestaande uit een veel kleiner aantal ouderlingen en deels diakenen. Zij zijn dan ambtsdrager en als zodanig verantwoordelijk voor het totale functioneren van alle verdere diensten in de gemeente en van de gemeente zelf. Zo’n opzet opent ruimte om allerlei assistenten in pastoraat, diaconaat, catechese en evangelisatie in te schakelen.

Ik heb moeite met dit concept. En ik denk dat de kerken goed moeten nadenken voordat zij op deze toer gaan. Want ik lees in het Nieuwe Testament dat het toch bij uitstek de taak van de *oudsten* is, op de gehele kudde toe te zien (Hand. 20:28), de kudde Gods te hoeden (1 Petr. 5:2), te vermanen (Tit. 1:9), voor de gemeente te zorgen (1 Tim. 3:5). Het bezoek aan de huizen heeft eeuwenlang gefunctioneerd als het instrument om aan dit alles gestalte te geven. Ik kan het - gelet op wat het Nieuwe Testament zegt - niet verantwoord vinden, wanneer het getal van de oudsten klein wordt en slechts gaat functioneren in een ‘kern-kerkenraad’. Het blijft toch opvallend dat bij alle *ouderlinge* zorg waarvan het Nieuwe Testament weet (vgl. bijv. 1 Tess. 5:14; Heb. 3:12,13),

de Koning van de kerk het blijkbaar toch nodig gevonden heeft dat er voortdurend ook de zorg van oudsten en diakenen zou zijn (vgl. Hand. 20:28; 1 Petr. 5:2; Fil. 1:1). Ik kan het niet anders zien dan dat deze *ambtelijke* zorg aan de huizen moet blijven in onze kerken.⁶

We kunnen zeker nadenken over het instellen van ‘bedieningen’, naast het werk dat ambtsdragers doen. Niet alles behoeft de ambtsdrager voor zijn rekening te nemen.

Maar er blijft een pastorale zorg die met name de ouderlingen niet uit handen mogen geven.

Professor Te Velde doet nog meer suggesties, maar daar kan ik in dit bestek nu niet op ingaan.

Tenslotte

Ik weet niet hoe de deelnemers deze kerkenradendag hebben beleefd. Ik kan mij voorstellen dat ze in enige verwarring naar huis zijn gegaan. Er werd wel erg veel op hun bordje gelegd. Vooral wat professor Te Velde op tafel bracht, moet toch wel een schokervaring hebben opgeroepen. Is het zo erg mis? Moeten we inderdaad in de ‘woestijn’? Hebben we het lang verkeerd gedaan? Moeten we met ‘niets beginnen’?

Ik miste wel erg een woord van *bemoediging*. Ik denk dat vele ambtsdragers dat juist zo hard nodig hebben vandaag. Want het is er allemaal niet gemakkelijker op geworden. Niet alleen doordat de mensen mondiger zijn, maar ook door de moeilijkheidsgraad van vele pastorale problemen. Daarom zie ik nog niet als de oplossing ‘een brede inzet van meer mannen en vrouwen in alle takken van werk dat er in de kerk te doen is’, zoals Te Velde zegt.

De hoogleraar moet het mij niet kwalijk nemen: ik vind dit te optimistisch. De kerken hebben toch niet voor niets zoveel moeite om *geschikte* broeders te vinden voor het ambt? Dat is niet alleen een kwestie van beschikbaarheid, maar ook van bekwaamheid. Die nood moet ons voorzichtig maken om de weg op te gaan die Te Velde als remedie ziet.

De kerkenradendag heeft in elk geval duidelijk gemaakt dat men in Kampen hard nadenkt en wil inspelen op een nieuwe eeuw. Dat is op zich iets om dankbaar voor te zijn. Tegelijk maakt het gebodene helder dat er nog veel nadere bezinning nodig is om te weten hoe het verder moet met de zorg voor de gemeente. Wat ik opmerkte, wil daaraan een bescheiden bijdrage zijn. Een bijdrage die ik geef in geloof aan het woord: ‘En indien gij op enig punt anders gezind zijt, God zal u ook dat openbaren; maar hetgeen wij bereikt hebben, in dat spoor dan ook verder!’ (Fil. 3:15,16).

Noten:

¹ Hier is ook nog te wijzen op wat de oudste christelijke literatuur over de taak van de diakenen zegt, vgl. A.N. Hendriks, MET HET OOG OP DE GEMEENTE. POPULAIR-THEOLOGISCHE BIJDAGEN, Kampen (1991), p. 88v.

² Vgl. J. van Bruggen, AMBTEN IN DE APOSTOLISCHE KERK, Kampen 1984, p. 95: ‘Uit het voorkomen van deze term in 1 Timoteüs 4,14 blijkt, dat er vanaf het begin een afgebakende groep speciaal aangewezen mensen is geweest in elke plaats: zij vormden als oudsten van de gemeente samen een college of raad.’

³ Vgl. A.N. Hendriks, ‘Naar een nieuwe visie op het ambt?’, in: NADER BEKEKEN, jrg. 10 nr. 3, p. 112.

⁴ Vgl. ‘Toeëigening in het geding: nota over de toeëigening van het heil’, RAPPORT DEPUTATEN GESPREK MET CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN, II, Barneveld (1994).

⁵ Vgl. J. Kamphuis, ALTIJD MET GOED ACCOORD, Amsterdam 1973, p. 120.

⁶ J.F. Geerds, (‘Help, we zoeken weer ambtsdragers!’), DE REFORMATIE, jrg. 79 nr. 22) keert zich tegen de gedachte dat een kerkenraad een gemeente moet ‘bearbeiden’ en stelt: ‘Het hele drievoudige ambt van profeet, priester en koning lijkt wel in de ijskast te zitten zodra het om de ‘ambtelijke arbeid’ gaat. Dus gaan predikant, ouderling en diakenen zelf met hun ambt rond door de gemeente en zijn daar heel erg druk mee. Terwijl ze het tot hun taak zouden moeten rekenen het primaire ambt, het ambt van alle gelovigen te ondersteunen’ (p. 427). Prof. Te Velde noemde op de kerkenradendag in aansluiting op Chr. Schwartz een ‘derde reformatie’ nodig: de ontdekking en inschakeling van het priesterschap van alle gelovigen, vgl. DIENST, jrg. 52 nr. 1, p. 7. Hoeveel de gelovigen ook kunnen doen, er is blijkens het Nieuwe Testament een verantwoordelijkheid in het ‘waken over de zielen’ (Heb. 13:17), die voor rekening van de ‘voorgangers’ blijft! Het betoog van Geerds gaat m.i. ook van een te optimistische kijk op de concrete gemeente uit. Al is men vandaag vaak hoogopgeleid, dit impliceert niet dat men ook over veel kennis van de Schrift, de belijdenis en de strijd van de kerk beschikt!